

dossier

Viëtnam

Inheemse volken in Laos en Vietnam hebben te kampen met de gevolgen van grootschalige ontbossing die een sterke erosie veroorzaakt. Daarnaast staan er in beide staten projecten op stapel voor de aanleg van grootschalige stuwdammen die territoria van inheemse volken onder water dreigen te zetten. Hiertegen bestaat protest dat brutaal onderdrukt wordt. In Vietnam staat het Centrale Hoogland, het territorium van een aantal inheemse volken, onder druk van bevolkingskolonisatie en de aanleg van koffie en katoenplantages. De inheemse bevolking van het Centrale Hoogland heeft hiertegen massaal geprotesteerd in februari 2001, maar kreeg te maken met een zware repressie. Kwia probeert druk uit te oefenen op de

respectievelijke regimes om de rechten van de inheemse volken te respecteren. In dit nummer gaan we dieper in op de situatie in Vietnam. In het maart-april nummer van Vergeten Volken verschijnt een uitgebreid artikel over de inheemse volken in Laos.

VIËTNAM INHEEMSE VOLKEN OP DE RAND

Gelegen op het Zuid-Oost-Aziatische vasteland ligt Vietnam op een van de grote culturele en politieke kruispunten van de wereld. Zuid-Oost-Azië ligt geprangd tussen twee zeer belangrijke historische beschavingen, met name die van India en die van China.

Op cultureel vlak behoort het noorden van Vietnam tot de confuciaanse invloedssfeer, terwijl het zuiden Khmer en Hindoe invloeden deelt met Cambodja. Samen met Laos vormden Vietnam en Cambodja de voormalige Franse kolonie Indochina. Deze drie landen behoren tot de concentratielanden van de Belgische federale ontwikkelingssamenwerking. In september 2001 bezocht een Vlaamse regeringsdelegatie onder leiding van minister-president Patrick Dewael Vietnam met het oog op de samenwerking na de federalisering van de ontwikkelings-samenwerking in. Daarom wil KWIA in dit dossier vooral aandacht besteden aan Vietnam.

"Inheemse volken" versus "etnische minderheden"

De gegevens en de terminologie in de onderscheiden bijdragen komen niet altijd overeen. Dat heeft te maken met de verschillende bronnen die werden geraadpleegd en waarbij de aandacht uitging naar de verscheidenheid aan opinies en politieke strekkingen die het verhaal van de Vietnamese inheemse volken elk op hun eigen manier interpreteren.

Een van de grote problemen is het gebruik van de termen "inheemse volken" versus "etnische minder-

heden", niet zomaar termen, maar concepten met verregaande ideologische en juridische consequenties. Het internationaal recht sluit tot op heden inheemse volken uit als titularissen van het zelfbeschikkingsrecht. Vele inheemse volken weigeren om de aan etnische minderheden geboden bescherming in te roepen. "Inheemse volken" zijn immers wezenlijk onderscheiden van "etnische minderheden" omdat ze de oorspronkelijke bewoners zijn en de soevereine eigenaars van hun territoria. Als ze het statuut van minderheid aannemen, erkennen ze impliciet de meerderheid, en dus ook de staat aan wie ze het recht op hun grond ontzeggen. Door alle inheemse volken te bestempelen als etnische minderheden eist de Vietnamese staat zijn dominantie op. In officiële en afgeleide documenten spreekt men dus van "etnische" of andere minderheden. KWIA, die opkomt voor het zelfbeschikkingsrecht, spreekt resoluut over "inheemse volken". Als KWIA de terminologie van bepaalde bronnen overneemt, betekent dit niet dat KWIA achter die terminologie staat, maar is dit slechts een reflectie van verschillende benaderingswijzen van de problematiek. Het overnemen van die bronnen en hun terminologie in bepaalde van onderstaande teksten betekent niet dat KWIA achter die terminologie staat, intege-

deel, maar is slechts de reflectie van de verschillende benaderingswijzen waarop verschillende auteurs of bronnen de problematiek benaderen.

Hooglanders of bergbewoners

Volgens officiële bron is 87 per cent van de zowat 77 miljoen inwoners van Vietnam etnisch Vietnaams of Kinh. De overige 13 per cent zijn verdeeld over 53 etnische minderheden, verder opgesplitst in de bergbewoners (highlanders of hooglanders), de Chinezen en de Khmer.

De bergbewoners maken zowat 10 per cent van de Vietnamese bevolking uit, zo'n zes à zeven miljoen mensen. De Franse kolonisatoren gaven hen de naam "Montagnards" die nog steeds

gemeengoed is. De Montagnards zijn onderverdeeld in tientallen etnische subgroepen en geven Vietnam een van de rijkste en meest complexe etnische samenstellingen van heel Zuid-Oost-Azië. Etnische groepen van meer dan een half miljoen zijn o.m. de Tay, Thai, Hmong, Muong en Nung. Andere belangrijke groepen van meer dan 250.000 zijn de Jarai en de Rhade, terwijl groepen zoals de Bahnar of Sedang meer dan 100.000 mensen tellen. De kleinste etnische groepen, zoals de Romam en de O-du, bestaan uit slechts een paar honderd leden.

Ondanks hun numerieke minderheid bewonen de etnische minderheden zowat twee derde van het Vietnamese grondgebied in de bergachtige delen van het Noorden, langs de Trunong Son bergketting en in de Centrale Hooglanden. Verschillende groepen wonen langs weerskanten van internationale grenzen, over het hele Indochineseschiereiland en tot in Zuid-China.

Er is weinig gekend over de oorsprong van deze volken, waarvan sommige reeds in de regio woonden voor er sprake was van de voorouders van de huidige Vietnamezen, en anderen er zich pas de jongste eeuwen kwamen vestigen. Op een bepaald ogenblik onderscheidden de Vietnamezen zich als groep van de andere inheemse volken rond de delta van de Rode Rivier en slorpten ze kleinere gemeenschappen op tot ze de dominante cultuur werden.

Een lokale legende verklaart de scheiding tussen de laaglanders en de hooglanders. De Drakenkoning uit het zuiden huwde Au Co, een mooie prinses uit het noorden. Ze woonden in de bergen waar de prinses het leven gaf aan honderd sterke knappe zonen. De Drakenkoning kreeg echter heimwee naar zijn waterpaleis. Hij ging terug naar de laagvlakte en nam vijftig zonen mee.

De overige zonen werden de stamvaders van de bergvolken – waarvan er vandaag merkwaardig genoeg een vijftigtal zijn.

De Westerse traditie dat de bergbewoners volken zouden zijn die vanuit de kustvlakte de bergen werden ingedreven door de oprukkende Vietnamezen, blijkt steeds minder houdbaar. In de eerste plaats migreerden deze mensen niet naar de bovenloop van de rivieren toe, maar gingen ze de omgekeerde weg. Onderzoek wijst erop dat de migraties in vervlogen tijden vanuit de bergen langs de valleien het Indochineseschiereiland en zelfs verder gelegen gebieden zoals Indonesië en de eilanden in de Stille Oceaan bevolkten. In die zin zouden de inheemse Indochinese volken de oudste bewoners van het schiereiland zijn. De Hooglanders hebben geen maritieme traditie die verder reikt dan het bevaren van de rivieren met hun kano's. Het zijn echte bewoners en beheerders van het woud, dat hun traditionele leefomgeving vormt.

Etnologen onderscheiden de Vietnamese minderheden volgens taalkundige criteria en benoemen daarbij drie families, die op hun beurt kunnen worden onderverdeeld in een groot aantal subgroepen. Tot de Austro-Aziaten behoren de Viet Muong, Mon-Khmer, Tay-Thai en Meo-Dao taalgroepen. De Austronesiërs zijn verwant aan de Maleis-Polynesiërs. Zij zijn wellicht de oudste inwoners van het land, en bevolken vooral de Centrale Hooglanden. Een derde groep zijn de Sino-Tibetanen met de Chinese en Tibetaans-Birmesetalen.

Gemeenschappelijke culturele kenmerken

De meest kleurrijke van deze minderheden wonen in de noordwestelijke berggebieden langs de grens met China en Laos. De volken van de Centrale Hooglanden en het zuiden zijn moeilijker te onderscheiden van de Vietnamezen. De Fransen noemden hen Montagnards terwijl de Vietnamezen de neerbuigende term moi (wilden) gebruikten, wat nog steeds de huidige mentaliteit weerspiegelt. Officieel verkiest de huidige regering de term etnische minderheden voor alle inwoners van Vietnam.

De etnische groepen worden vooral onderscheiden door hun taal, hun fysieke voorkomen en hun traditionele kledij. Ze vertonen overeenkomsten in de dorpsarchitectuur, bijvoorbeeld de paalwoningen die hen beschermen tegen ongedierte en een goede stal bieden aan het vee. Ook de vele traditionele rituelen bieden overeenkomsten, zoals het beschermen van een kind tegen het kwade door het pas op zekere leeftijd een naam te geven. Ze cultiveren droge of geïrrigeerde rijstvelden of leven van de zwerflandbouw. Deze methode is omwille van de bevolkingstoename schadelijk voor het milieu. Daarom probeert de overheid de Hooglanders te overtuigen om zich in de laagvlakten te vestigen, zonder veel succes evenwel.

De toenemende invloeden van buitenaf o.m. tijdens de lange perioden van oorlog, hebben de traditionele culturen beïnvloed. Terwijl de introductie van elektriciteit, onderwijs en moderne geneeskunde ook zijn voordelen had, vormt het toenemende toerisme van de jongste jaren een nieuwe bedreiging voor de authenticiteit van deze bergvolken.

Bronnen : Minority Rights Group, Londen, Jan Nielen, Azië-afdeling van Cordaid, Den Haag

VIËTNAM EEN OVERZICHT VAN INHEEMSE VOLKEN

Het noorden

De berggebieden van Noord-Vietnam zijn het thuisgebied van een groot aantal etnische groepen, die hoofdzakelijk uit het zuiden van China kwamen. De dominante minderheden zijn de Tay en de Thai, beide met een feodale maatschappijvorm en ooit de heersers over hun zwakkere burens. Deze machtige, goed gevestigde groepen bewerken het land in de vruchtbare valleien. De Hmong en de Dao die Vietnam pas in de 18de eeuw bereikten, wonen op minder gastvrij en hoger gelegen terrein. Deze geïsoleerde groepen zijn er beter in geslaagd om hun onafhankelijkheid en hun tradities te behouden, maar velen van hen kunnen nauwelijks overleven.

De Tay

De Tay zijn met 1,2 miljoen de grootste minderheidsgroep die in de bergen woont. Ze leven reeds 2000 jaar geconcentreerd in het noordoosten, van de vallei van de Rode Rivier tot aan de kustvlakte. Door het eeuwenlange contact met de laaglanders onderging de Tay maatschappij sterke invloeden van de Vietnamese cultuur, waarmee ze vele rituelen en confuciaanse praktijken deelt. De Tay hebben

de Vietnamese architectuur en kledij overgenomen, maar er zijn nog steeds dorpen te vinden met houten paalwoningen. Vooral de vrouwen dragen nog de traditionele klederdracht in overwegend blauwe en zwarte kleuren en met veel zilverwerk. De Tay boeren zijn bekend voor de veeteelt, kweekvijvers en dure teelten zoals anijs, tabak, soja en kaneel. Voor het groeien van natte rijst hebben ze een vooruitstrevend irrigatiesysteem ontwikkeld met grote waterraderen op de rivieren. Op godsdienstig vlak sluiten ze nauw aan bij de Vietnamese boeddhistische, confuciaanse of taoïstische overtuigingen, maar ze aanbidden ook de lokale geesten. Sinds ze in de 16de eeuw hun eigen schrift ontwikkelden bloeiden de Tay literatuur en kunsten, muziek, volksgezangen, poëzie en dans.

De Thai

Zoals hun bijna naamgenoten de Tay komen ook de Thai uit Zuid-China. Ze zijn nu met zowat 1 miljoen. In het noorden van Vietnam vestigden ze zich langs de vruchtbare rivierbeddingen waarvan het water voor irrigatiedoeleinden werd gebruikt. Natte en kleverige rijst is hun specialiteit. Er bestaan verschillende theorieën

over het verband tussen de Thai uit Vietnam en de Thai uit Thailand, evenals over het gebruik van kleuren om de subgroepen aan te duiden. Zo zijn er Rode, Zwarte en Witte Thai. Volgens de enen verwijzen de kleuren naar de rokken van de vrouwen, terwijl anderen het bij de nabijheid van de Zwarte of de Rode Rivier houden. Hun dorpen bestaan uit een veertig tot vijftig paalwoningen. Reeds in de vijfde eeuw ontwikkelden ze hun eigen schrift en sindsdien kenden ze een rijkdom aan literatuur gaande van poëzie over minnezangen tot volksverhalen. De Thai geloven in de dood na het leven en begrafenissen zijn dan ook afscheidsfeesten voor de doden die naar een hogere wereld vertrekken.

De Muong

In de lagere heuvels van de vallei van de Rode Rivier wonen de Muong met een bevolking van iets minder dan 1 miljoen. Zij zouden gemeenschappelijke voorouders hebben met de etnisch Vietnamezen, die zo'n 2000 jaar geleden hun eigen weg gingen. Sindsdien hebben de Muong zich onafhankelijk ontwikkeld in de hooglanden. De maatschappij werd traditioneel gedomineerd door adel

lijke families, die de gemeenschapsgronden verdeelden tussen de dorpingen in ruil voor belastingen en verplichte arbeid. De Muong maatschappij is een mannenmaatschappij. Zoals de Thai wonen de Muong in paalwoningen en is rijst hun belangrijkste voedingsbron, al blijven de visvangst, de jacht en het verzamelen belangrijk. De Muong hebben een gevarieerde cultuur met zang, epiek en borduurwerk in zwart en wit.

De Nung

Het Nung volk is nauw verwant met de Tay. Ze hebben dezelfde taal en leven samen in dezelfde dorpen. Ze zijn met zowat 700.000. Ook zij cultiveren natte rijst en gebruiken waterraderen voor irrigatie. De huizen in de kleine dorpjes zijn verdeeld in twee delen: een woonruimte en een werk- en gebedsruimte. Op terrassen kweken zij vooral groenten, maïs, aardnoten, fruit, kruiden en bamboe. Ze worden beschouwd als de beste tuinbouwers van Vietnam. Hun smeden zijn al even vermaard, terwijl ze ook befaamd zijn voor hun weverij, mandenmakerij, bamboe meubelen en zilverwerk. De meeste Nung zijn boeddhisten, maar ze vereren ook de geesten van hun voorouders. In vele Nung dorpen wordt nog een beroep gedaan op medicijnmannen om kwade geesten te bestrijden en zieken te genezen.

De Dao

De zowat 470.000 Dao wonen langs de grens van Vietnam met China en met Laos. Zij vereren hun voorouders en geloven in het bestaan van duivels, waarvoor ze jaarlijks een aantal complexe en dure ritue-

len verrichten waarbij varkens en kippen worden geofferd. De Dao leven van de rijstteelt op afgebrande of ondergelopen velden. Ze gebruiken zowel traditionele als moderne landbouwwerktuigen. Andere activiteiten zijn weven, timmeren, smeden, papier maken en plantaardige olie persen. Ze wonen in paalwoningen maar ook in huizen op de begane grond. De Dao zijn bekend voor hun gesofistikeerde kledij. Hun nabijheid met China verklaart het gebruik van de Chinese traditionele geneeskunde en het op Chinees lijkende schrift.

De H'mong

Pas in de 19de eeuw kwamen de H'mong uit China. Met 550.000 zijn ze nu een van de grootste maar minst begunstigde etnische groepen in Vietnam. De H'mong wonen op grote hoogte en telen rijst, groenten, fruit en geneeskundige planten, waaronder opium. Ze kweken varkens, koeien, kippen en paarden. Hun kleding weven zij uit zelfgewonnen linnen. Ze kennen een sterke familiegeest, waar de leden van een clan elkaar moeten helpen en bijstaan. De H'mong zijn verspreid over heel Zuid-Oost Azië. Velen van hen zijn uit Vietnam gevlucht. Ook de H'mong duiden hun onderscheiden groepen aan met kleuren: Zwart, Wit, Rood, Groen en Gebloemd.

De Centrale Hooglanden

De meeste minderheidsgroepen in de Centrale Hooglanden zijn inheemse volken met een matriachale maatschappijvorm en een sterke nadruk op het gemeen-

schapsleven. Katholieke missionarissen boekten heel wat succes in de Centrale Hooglanden waar ze reeds in het midden van de 19de eeuw een missie oprichtten in Kon Tum. Nadien deed het protestantisme zijn intrede in de regio en vandaag leeft er een sterke vorm van evangelisme. De Rhade en Bahnar bekeerlingen hebben de christelijke gebruiken in hun traditionele geloofssystemen geïntegreerd. De Vietnamese invloeden waren sterker in deze regio dan in Noord-Vietnam, terwijl de Amerikaanse oorlog het hele gebied grondig verstoorde. Tot nu toe zijn de volken van de Centrale Hooglanden erin geslaagd om ondanks alles te weerstaan aan de volledige assimilatie die Vietnam nastreeft.

De Jarai

De belangrijkste minderheidsgroep in de Centrale Hooglanden is de Jarai met zowat 250.000 mensen. Men denkt dat de Jarai 2000 jaar geleden de kustvlakten verlieten om zich te vestigen op de vruchtbare hoogvlakten rond Pleiku. De dorpen worden vaak genoemd naar een nabije rivier of naar een dorpsverste. In het centrum is er meestal een gemeenschapshuis op palen waar de raad van ouderlingen en hun verkozen leiders samenkomen. De traditionele paalwoningen zijn naar het noorden gericht. De Jarai vrouwen doen het huwelijksaanzoek via een huwelijksmakelaar. Animistische geloofsovertuigingen en rituelen zijn nog steeds schering en inslag en de Jarai kennen een belangrijke verering van hun voorouders en van de natuur door middel van geesten en de yang (zie hierna).

De Rhade (of Ede)

Meer naar het zuiden leven de zowat 200.000 polytheïstische Rhade in paalwoningen in kleine dorpen. Zij hebben lange huizen (tot 100 meter) in bootvorm, gemaakt van hardhout, bamboe en riet. Een derde van de leefruimte is voor gemeenschappelijk gebruik. Zoals bij de Jarai zijn het de vrouwen die een huwelijksaanzoek richten tot de man. Eens gehuwd woont het koppel bij de familie van de bruid en de kinderen dragen de naam van de moeder. Het erfrecht bevoordeelt de vrouwen en vooral de jongste dochter. Tot honderd gezinsleden wonen samen in een lang huis, onder het gezag van de oudste en meest eerbiedwaardige vrouw die alles bezit, zowel het huis als de dieren en de ceremoniële gongs. Zoals de Jarai aanbidden de Rhade naast andere geesten de koningen van het Vuur en van het Water. Ook zij zijn bekend voor hun fijn houtsnijwerk. In de 19de en 20ste eeuw richtten de Franse kolonistoren koffie- en rubberplantages op in het gebied van de Rhade, waarbij hun traditionele gronden in beslag werden genomen.

De Bahnar (Bana)

De Bahnar zouden reeds lang geleden naar de Centrale Hooglanden getrokken zijn, waar er nu nog zowat 135.000 wonen. Ze spreken een Mon-Khmer taal. Zij zijn animisten en aanbidden de banyan en de ficus bomen. Ze hebben een eigen kalender met tien maanden in functie van de landbouw. De twee andere maanden dienen voor persoonlijke en sociale verplichtingen zoals huwen, weven, voedsel en handeldrijven, ceremonies en festivals. De Bahnar zijn bekend

voor hun houtsnijwerk, dat vooral dient om de begrafenishuizen te versieren. Hun kleding is verwant aan die van de Jarai. Zwerflandbouw levert hen rijst, groenten, fruit, suikerriet en katoen op. Ze kweken vee, kippen, varkens en geiten. Ze wonen in paalwoningen en kennen zoals hun buurvolken het gemeenschappelijk lang huis evenals het huwelijksaanzoek door de vrouw. De kinderen hebben gelijke erfenisrechten. De Bahnar aanbidden geesten die met mensen te maken hebben. Elke geest heeft zijn eigen naam. De afgestorvene wordt eerst een ziel, die aanvankelijk op het plaatselijk kerkhof woont en na de "vertrekceremonie" naar het rijk der geesten afreist. De Bahnar hebben een rijk literair en artistiek erfgoed met volksliederen en dansen begeleid door muziekinstrumenten en gongs. Ze zijn ook bekend voor hun fijn houtsnijwerk, vooral in functie van de dodenrituelen.

De Sedang (Xo-dang)

Volgens de overlevering woonden de Sedang vroeger meer naar het noorden dan nu in en rond Kon Tum. Ze zijn met bijna 100.000 en hebben nog verwanten in Cambodja. De Sedang zijn traditioneel een oorlogszuchtig volk, mede ten gevolge van eeuwen van invasies. Hun dorpen zijn omringd door

verdedigingshagen met speren en stokken en met slechts 1 ingang. Oorlogen tussen buurdorpen kwamen vaak voor en de Sedang voerden ook raids uit op de vredelievende Bahnar, met de bedoeling gevangenen mee te voeren eerder dan om grond in te pikken. De Sedang brachten immers menselijke zoenoffers om de geesten te behagen, een praktijk die later werd omgevormd tot een lucratieve slavenhandel met Laos en Thailand. Het lidmaatschap van een Sedang dorp hing samen met het gebruik van een bepaalde waterbron. Elke uitgebreide familie bewoonde een lang huis op palen. De mannen en jongens sliepen in een gemeenschapshuis waar alle ceremonies plaatsvonden. Omdat de dorpen weinig contact hadden met elkaar zijn er grote verschillen in de sociale gewoonten. Tot dusver werden 17 Sedang

CULTUUR IN DE CENTRALE HOOGLANDEN

dialecten geïdentificeerd. Zwerf-landbouw wordt aangevuld met tuinbouw en jacht. De Sedang hebben geen familienamen en er is, naar verluidt, een volledige gelijkheid tussen de geslachten. De meeste spirituele en culturele ceremonieën hebben te maken met de landbouw, maar er zijn ook dodenrituelen.

De Mnong

De Mnong zijn wellicht het meest bekend voor hun talent om olifanten te jagen en te temmen voor oorlogsdoeleinden, als vervoermiddel en voor het ivoor. De Mnong zijn ook de ontwerpers van de lithofoon, een soort van stenen xylofoon die geldt als een van 's werelds oudste muziekinstrumenten. De Mnong bewonen de Centrale Hooglanden sinds eeuwen. Vandaag zijn ze nog met 67.000 rond Dalat. Mnong huizen worden gebouwd op de grond. De maatschappijvorm is matriarchaal, maar toch staat er een man aan het hoofd van elk dorp. Mnong vaardigheden omvatten mandenweverij, bedrukte stoffen, koper en zilverwerk voor juwelen. In de traditionele begrafenisrituelen wordt een buffelvormige kist in een hut geplaatst vol met houten beelden die geschilderd zijn in zwarte, rode en witte patronen.

Bronnen: Vietnam-image of the community of 54 ethnic groups, Hanoi, 1998
Lonely Planet, 2001

*Ik beroep me op de goddelijkheid van het hardhout
Zo vertrouwd met het woud
Wees ook vertrouwd met ons huis
Heers over de sterke pilaren
Over de leuning van de trap
Over de balken die we plaatsen
Over de scharnieren van de dwarsbalken
Over de steunposten van de veranda*

Gebed over een nieuw huis

Het leefmilieu

Het woud is de traditionele leefomgeving van de bewoners van de Centrale Hooglanden en het speelt een belangrijke rol in hun mythen. Het voorziet de inheemse bergvolken van hout, bamboe en riet voor hun woningen.

Het woud voorziet gedeeltelijk in hun levensonderhoud, naast de rijst, maïs, groenten en fruit die ze kweken en naast de jacht, de visvangst en het verzamelen. Voor de Montagnards zijn man en samenleving ingebed in de natuur en afhankelijk van kosmische krachten. In het groene hooglandmilieu van beboste bergen, glooiende hoogvlakten en valleien met bruisende rivieren heeft elke etnische groep zich mettertijd aangepast aan de natuur en vorm gegeven aan haar samenleving. Dit evolutieproces leidde tot bepaalde sociaal-structurele verschillen, maar de noodzakelijke aanpassing aan het bergland schiep een fysieke en ideële band die men een gemeenschappelijke cultuur kan noemen.

In een wereld die draaide rond de kleine gemeenschappen, waren de familiebanden van groot belang en werden de gaven van de natuur

door iedereen gedeeld. De mensen hadden eerbied voor hun natuurlijke omgeving en elke groep had leiders die ook rentmeesters van het milieu waren. Terwijl de godsdienstige praktijken onderling verschilden deelden ze toch de zorg voor de harmonie met de goden.

Politieke instellingen

Tot voor kort bestonden er geen gemeenschappelijke organisaties die deze verschillende volken verenigden. Een etnische groep kende slechts een taalkundige eenheid, met uitzondering van de Jarai van de Centrale Hooglanden met de Potai.

Het is moeilijk om de Potai onder te brengen in de politieke of in de godsdienstige wereld, omdat deze laatste Westerse categorieën zijn die vreemd zijn aan de Jarai denkwereld. We kunnen ze alleen maar ergens tussen beide in situeren. Deze Potai zijn een soort heersers over het vuur, het water en de lucht. Het zijn gewone landbouwers, zoals iedereen, maar zij bezoeken regelmatig alle dorpen waar ze voorgaan in de rituelen die de hoognodige regen voor de oogst moeten brengen. Het ge-

zag van de Potai wordt zelden betwist. Hun buren, de Khmer en de Vietnamezen, beschouwden hen als koningen en onderhielden diplomatieke betrekkingen met hen. De Franse kolonialen maakten de Potai belachelijk en de hedendaagse Vietnamezen beschouwen ze als een element van bijgeloof dat moet vernietigd worden. Toch waren de Potai eens de ruggengraat van een systeem van relaties waarin de politieke, familiale en religieuze banden nauw met elkaar waren verweven in harmonie met de wereld.

Meer nog dan het dorp was het gezin een eenheid. Bij de Jarai van de Centrale Hooglanden vormt de clan een hechte band om de individuele mensen samen te houden. Zo komen leden van de clan van overal bijeen om het festival van de grafstenen te vieren.

Het enige gezag gaat uit van de mondelinge overlevering die door iedereen impliciet is gekend. In theorie is iedereen gelijk. Toch hemelen de traditionele verhalen bepaalde mensen op die machtiger zijn dan anderen omdat ze meer welstand kennen of dienaren hebben (die schulden moeten aflossen of gevangen werden genomen in een oorlog). Dit was het geval tot enkele tientallen jaren geleden. Normaal werden twisten vriendschappelijk geregeld met "wettelijke uitspraken" onder leiding van een soort officiële scheidsrechter, die geen beroepskracht maar een gewone landbouwer was zoals iedereen.

Er bestonden geen gevangenis- en tehuizen. De schuldigen betaalden in natura en mentaal gehandicapten leefden in alle vrijheid. De Franse kolonisten duiden "dorpshoofden" aan die nooit meer waren dan marionetten

en nooit erkend werden door de bevolking. Zij dienden vooral om goedkope arbeidskrachten te recruter voor de plantages.

Godsdienst

De eerste buitenlanders vestigden zich zowat honderd jaar geleden tussen de inheemse volken van Indochina. Het waren Franse katholieke missionarissen die de Bijbel kwamen verkondigen in het land van de wilden en de tijgers. Zij zagen de lokale bevolking als "grote kinderen" zonder godsdienst omdat zij geen volgelingen waren van een van de grote religies. In het kielzog van deze pioniers kwamen schrijvers die het hadden over "animisme" of zelfs fetisjisme. Dat alles maakte weinig zin.

Het essentiële begrip van de godsdienst, dat reëel en overal aanwezig is, is *yang*, een term die men terugvindt bij de verschillende inheemse volken in de regio. Hij kan vertaald worden als "godheden" (altijd in het meervoud) of "Het Heilige" – met name de heilige aard van alle dingen. Zo is de *yang sri* de god van de rijstvelden. *Yang* wordt aanroepen bij de talrijke huiselijke, agrarische of dodenriten. Bij de Sré, bijvoorbeeld, worden ze mee uitgenodigd om rijstbier te drinken om zo hun relaties met de mensen te

(her)bevestigen. De Jarai staan meer weigerachtig tegenover deze ambigue krachten.

*De goden voor zichzelf
De doden voor zichzelf
Laat de mensen vrij*

De dodenrituelen bij de Jarai worden aangekleed met "liturgische" versieringen van tijdelijke aard. Het familiehoofd gaat voor in de rit en reciteert de gebeden. Als het hele dorp een ritueel in acht neemt vervult een oude man, die meester is van de tradities, deze rol.

Zij aan zij met de dagdagelijkse rituelen bestaat een parallelle structuur, met name de pojau (of bojau of mjau), zowel bij de Austro-Aziatische als bij de Austronesische volken. De Pojau zijn ofwel de vroedvrouwen en benendokters die kruiden als heelmiddel gebruiken, ofwel authentieke sjamanen (zowel mannen als vrouwen). Niet iedereen kan sjamaan worden – hij of zij moet geïnitieerd worden door een andere sjamaan of een droomvisioen hebben. Maar ook de sjamaan bewerkt zijn rijstveldje zoals alle andere boeren in de streek.

De hulp van de sjamaan, die een uitgesproken religieuze functie heeft, wordt ingeroepen in geval van ernstige ziekte, terwijl gewone kwaaltjes behandeld worden door de medicijnman. De sjamaan maakt de Reis naar het rijk der

goden waar hij de gevangen ziel van de zieke vrijkoopt om ze naar het lichaam te doen terugkeren. Als hij daar niet in slaagt sterft de patiënt en wordt hij een van de vele doden die kan terugkeren om de overlevenden het leven zuur te maken en te verwijten dat ze hem lieten sterven. Daaruit vloeien de dodenrituelen voort. De begrafenis is een plechtige ceremonie waaraan alleen familieleden deelnemen. Ze wordt enkele jaren later gevolgd door een tweede begrafenis in het bijzijn van alle leden van de clan. Dat geldt vooral bij de Jarai die alle schulden ten aanzien van de doden willen aflossen. Na zijn tocht over het kerkhof moet de aflijvige voorgoed vertrekken naar het westelijke dodenrijk.

De kunsten

Bij de tweede begrafenis maken de Austronesiërs veelvuldig gebruik van versieringen, vooral van houtsnijwerk. Dit wordt zelden

beschilderd. De enige kleuren zijn rood, wit en zwart op vlakke panelen. Rondingen worden nooit beschilderd. De beeldhouwwerken rond het graf, vooral die in de vorm van “de denker” stellen de volgelingen (om niet te zeggen slaven) voor van de afgestorvene die hem moeten vergezellen en dienen in het hiernamaals. De overlevering zegt dat slaven in vlees en bloed ooit samen met de dode werden begraven. Naast deze metaforische beeldhouwwerken komt het beeld van een met elkaar vervlochten man en vrouw ook vaak voor, zoals bij het verlovingsfeest als jonge mannen en vrouwen samen het bos ingaan. Het Leven wordt gevierd aan het graf.

Andere beeldhouwwerken stellen mythologische figuren als apen, schildpadden en vogels voor. Soms zijn het ook eenvoudige uitdrukkingen van een gevoel voor schoonheid, uit puur plezier. Maskers zijn ook belangrijk. Ze worden vandaag de dag niet veel

meer gevonden. In tegenstelling tot de dodenbeelden die gehouden zijn uit hardhout om te bekijken, worden de maskers gesneden uit zacht hout en beschilderd. Ze zijn niet langer in gebruik, maar zouden ooit de zogenaamde oorlogsdansen hebben opgefleurd. De Sré en de Mâ kennen ook rituele planken van een hoge kwaliteit. Andere uit hout gesneden voorwerpen zijn kano's en kisten.

De “Montagnards” gebruiken niet alleen hout voor hun kunstwerken. Ze maken ook gebruiksvoorwerpen en wapens uit ijzer, aardewerken potten, manden uit bamboe en rotan, muziekinstrumenten en geweven katoenen stoffen.

De literatuur wordt hoofdzakelijk mondeling overgeleverd en is ongelooflijk rijk. Ze bevat alle rechtsregels om conflicten te regelen, de rituele gebeden, legenden en epische gedichten, liederen, gezegden en raadsels.

Yi doet zijn lendenrok aan met de lange stroken

Gedraaid als een tulband

Scherp mes aan de leest

Fiere houding – zwervende blik

Hij staat op – het huis beeft

Het hout kraakt

Zijn machtige stem schalt

De hele wereld hoort hem

Zo zwellen de klanken...

Beschrijving van een held in een episch gedicht

En van de heldin:

Bij het zien van haar blote enkel

Beeft het gras, bewogen

Als haar gladde benen voorbijgaan
siddert het riet

De glans van haar gouden borsten
betoverd het hele woud.

KOLONISATIE EN OORLOG

Vóór de Franse kolonisatie behielden de etnische minderheden van de Hooglanden hun autonomie. Toch werd de bevolking van zowel de noordelijke als de zuidelijke Hooglanden door de Vietnamezen uitgebuit. Tijdens de kolonisatie richtte de Franse missionaire onderwijsdrang en commerciële activiteiten zich op de Hooglanders. De Fransen speelden de Vietnamezen en de etnische minderheden tegen elkaar uit door de ene keer Vietnamese vestigingen in de Hooglanden te steunen en dan weer deze vestigingen te verbieden en een lokale administratie van de Hooglanders aan te moedigen.

Tijdens de Franse kolonisatie begon het proces dat de Hooglanders langzaam maar zeker van hun traditionele gronden zou beroven. Franse plantages werden overal ingeplant en de Hooglanders verloren grote delen van hun traditionele jachtgebieden en landbouwgronden. Ze werden gedwongen op de plantages te gaan werken. Bovendien werden ook laagland Vietnamezen ingevoerd voor het plantagewerk wat de ontheemding van de Montagnards nog versnelde.

De economische uitbuiting leidde tot revoltes, maar een groot deel van de Hooglanders steunden de Fransen dan weer omwille van de bescherming die ze hen boden tegen de laagland Vietnamezen. Toen de onafhankelijkheidsoorlog tegen Frankrijk uitbrak in 1946 strekten groepen Thai, Hmong en Muong in het noordwesten aan de zijde van de Fransen tegen de Vietnamezen. Maar de situatie was allerminst eenduidig: sommige Thai kozen de kant van de Viet Minh, terwijl Ho Chi Minh een vei-

lige thuisbasis vond voor zijn guerrillaleger bij de Tay en de Nung van het noordoosten. De volken van de Centrale Hooglanden waren na 1946 eveneens verdeeld in hun steun aan de Fransen enerzijds en aan de Viet Minh anderzijds. De belangrijkste drijfveer was hun afkeer van alle Vietnamezen van welke politieke strekking ook.

Na de verdeling van Vietnam in 1954 kwam president Diem aan de macht in het Zuiden. Hij bracht nog meer Vietnamese kolonisten naar de Hooglanden, zonder rekening te houden met de plaatselijke eigendomsrechten. Terwijl het de bedoeling was van Diem om de etnische minderheden nauwer te doen aansluiten bij de Zuid-Vietnamese staat, bereikte hij net het omgekeerde. De Bahnar, Jarai en de Rhade richtten samen een oppositiebeweging op die zich later zou ontwikkelen tot de FULRO (Front Unifié de Libération des Races Opprimées). Zij vroegen meer autonomie voor wat ze de Degar volken, de zonen van de

bergen, noemden. Terwijl FULRO aanvankelijk enkele successen boekte verzwakte de beweging door een afsplitsing naar de Vietcong.

Tijdens de Amerikaanse Vietnam oorlog bleken de Montagnards een zeer strategische positie in te nemen langs de Ho Chi Minh trail. Zowel de communisten als de Amerikanen waren geïnteresseerd om Montagnards bij hun leger in te lijven. Ongeveer 200.000 van hen zouden tijdens de oorlog zijn omgekomen en 85% van de dorpen in de Centrale Hooglanden werden verwoest. Na de overwinning van Noord-Vietnam werden de "collaborateurs" met de Amerikanen en met de Zuid-Vietnamezen zwaar gestraft, gevangen gezet of geëxecuteerd.

Na de hereniging van Noord- en Zuid-Vietnam in 1975 verbeterde er niet veel voor de Hooglanders. Van de beloften voor meer autonomie kwam niets in huis. De beperkte autonomie die er was, werd zelfs opgeheven. Het nieuwe regime ging een beleid van gedwon-

gen assimilatie voeren ten aanzien van de culturele minderheden: het onderwijs werd alleen nog in het Vietnamees verricht; traditionele gewoonten en gebruiken werden ontmoedigd en zelfs onwettig verklaard; vele minderheidsvolken werden uit wat van hun dorpen overbleef overgebracht naar andere woonplaatsen. De regering schiep Nieuwe Economische Zones in de Centrale Hooglanden en langs de Chinese grens en eiste de beste gronden op om duizenden Vietnamezen uit de overbevolkte laagvlakten te hervestigen. Tijdens de jaren tachtig zouden elk jaar zowat 250.000 nieuwe kolonisten op die manier in de Economische Zones zijn terechtgekomen. Het gevolg was dat de inheemsen niet langer voldoende voedsel konden kweken op de marginale gronden die hen restten. In het begin van de jaren negentig, na de val van het communisme in Europa, introduceerde Vietnam de doi moi, het nieuwe economische beleid dat ook op etnisch-cultureel vlak grotere openheid bracht. De minderheidstalen werden erkend en mochten in het onderwijs worden gebruikt. Studiebeurzen boden minderheden meer kansen op hoger onderwijs. De minderheden werden ook beter vertegenwoordigd in de officiële organen. Bosbouw en fruitteelt moesten de illegale houtkap, jacht en opiumteelt vervangen. De gezondheidszorg verbeterde. Deze maatregelen ten gunste van de minderheden werden in niet geringe mate genomen omdat de regering de etnische minderheden op economisch vlak beter wil integreren en in hen een toeristische troef ziet.

MONTAGNARDS EEN VOLK OP DE RAND VAN UITROEING?

De Montagnard Foundation is een stichting van gewezen bergbewoners in ballingschap die in 1975, of zelfs vroeger, naar Amerika vluchtten omdat zij in de oorlog met de Amerikanen hadden samengewerkt.

Van een bevolking van naar schatting ongeveer drie miljoen tijdens de periode van Franse kolonisatie in de negentiende eeuw, zouden er nu maar een half miljoen Montagnards meer overblijven in de Centrale Hooglanden. De Montagnards zijn een etnische minderheidsgroep die de voorbije jaren voldoende kracht hebben opgebracht om een hele resem hindernissen te overwinnen, maar hun energie is aan het afnemen. Deze inheemse volken van Vietnam kunnen zich niet tot hun regering wenden, noch kunnen ze een toevlucht vinden in hun eigen thuislanden. Ze schreeuwen om hulp van de internationale gemeenschap. Een bewust optreden van ons werelddorp kan deze mensen helpen om weder op te bouwen wat ze de voorbije jaren en tijdens de recente vervolgingen hebben verloren, voor het te laat is. Deze bergvolken zijn taalkundige, culturele en religieuze minderheden van de SRV die meer dan een eeuw verdrukking, uitbuiting en discriminatie hebben ondergaan. Nu worden ze bedreigd met assimilatie, sterilisatie en ontbossing van hun thuislanden. Vandaag vragen de Montagnards slechts hun vrijheid, hun land en hun waardigheid, maar aan welke prijs? Volgens het Mensenrechtenverslag van de Montagnard Stichting over het jaar 2000 zijn de Montagnards

het slachtoffer van het beleid van de huidige Vietnamese regering dat de essentie van de menselijkheid zelf schendt. In de woorden van het Montagnard volk: "de Vietnamese regering wil onze gronden volledig opsloppen in de SRV, onze unieke cultuur uithollen en onze bevolking decimeren". Het rapport dat in augustus 2000 aan een VN-conferentie in Genève werd voorgesteld, documenteert expliciet twaalf categorieën van schendingen gepleegd op de Montagnards, allemaal op basis van voorbeelden van discriminatie, bewijzen van dagdagelijkse schendingen van de mensenrechten en details van de relevante wetten die werden en worden overtreden.

Zoals aangetoond in het rapport beweren de Montagnards het slachtoffer te zijn van inbreuken op het zelfbeschikkingsrecht door de Vietnamese bezetting en onteigening van traditionele Montagnard thuislanden en door de onderdrukking van hun politieke participatie. Met zijn verplicht assimilatiebeleid schendt de SRV artikel 27 van het Internationaal Verdrag voor Burgerlijke en Politieke Rechten: verbod op de traditionele cultuur, verplichte relocaties en opeisingen van het voorvaderlijk land, verdrukking van de inheemse talen, ontbossing van de traditionele gronden en verplichte verhuizingen.

gen die van de Montagnards ont-
heemden maken.

Andere vormen van geweld en dis-
criminatie zijn marteling, stand-
rechterlijke en illegale aanhoudin-
gen, opsluitingen en executies,
schendingen van het recht op
bewegingsvrijheid in en buiten het
land, verdrukking van de vrijheid
van godsdienst en discriminatie
op het vlak van gezondheidszorg
en onderwijs. Zoals het rapport
stelt resulteren elk van deze
mensenrechtenschendingen afzon-
derlijk in de dood, de fysieke uit-
roeiing en de sterilisatie van het
Montagnard volk. In combinatie
vormen zij een bewust en bere-
kend beleid van genocide.

Bewijzen van deze wreedheden
bevestigen de doelstelling van de
SRV. Volgens een historisch rap-
port geschreven door de
Montagnard Stichting zei de
Vietnamese minister van cultuur in
1976: "Het is noodzakelijk dat alle
oudmodische gewoonten worden
uitgeroeid... terwijl de nieuwe cul-
tuur geleidelijk wordt ingevoerd
bij elke minderheid... De staat heeft
de plicht om een nieuwe progres-
sieve cultuur op te leggen aan
deze mensen... om samen een
nieuwe cultuur op te bouwen met
socialistische doelstellingen en een
Vietnaams nationaal karakter."
Deze verklaring is duidelijk wat
betreft de houding van de SRV ten
aanzien van haar inheemse volken
en 24 later is ze nog altijd relevant.

Welke hoop hebben de Montagnards nog?

Zij kregen de onafhankelijkheid
van hun land door een federaal
besluit van 1946 uitgevaardigd
door de Franse koloniale regering
in Vietnam. Politieke autonomie
was binnen het bereik van de
Montagnards tot de druk vanwege

de Vietnamese nationalistena te
sterk werd voor de Fransen en vijf
jaar later was het bestuur van de
Montagnard provincies terug in
Vietnamese handen.

Gelokt door beloften van bescher-
ming en steun van de VS werden
de Montagnards door de CIA
gerecrueteerd om tegen de com-
munisten te vechten. De
Montagnard geschiedenis herin-
nert eraan dat aan het einde van de
oorlog in 1975, 85% van de dor-
pen verlaten of in ruïnes was en
dat naar schatting 200.000 van
de toen nog zowat 1 miljoen
Montagnards waren omgekomen.

In haar onderzoekin-
gen vond de auteur
van dit artikel geen
enkele aanduiding
van het tegendeel van
deze beweringen.
Deze feiten zijn vol-
gens haar echt, ver-
borgena achter de com-
munistische deuren.
De Montagnards heb-
ben een hoge prijs
betaald om te overle-
ven en zullen dit blij-
ven doen zonder een
stem om voor hen op
te komen. Zij zijn een
volk dat werd verraden
door hun eigen
regering en door de
regeringen van andere
landen. Ze zijn bang
en leven in balling-
schap in hun eigen
thuisland. Ze hebben
geen enkele steun van
hun land, ze hebben
de internationale ge-
meenschap nodig.

*In 2001 bevestigde Human Rights
Watch de verslechterende
mensenrechtensituatie in Vietnam
in zijn geheel. Vooral de vrijheid
van godsdienst wordt zwaar
bedreigd. Het hardhandig
neerslaan van het protest in de
Centrale Hooglanden in februari
2001 en de aanhouding van vele
religieuze en politieke leiders
hebben de hoop op een vrijere
samenleving onder de nieuwe
partijleider Nong Duc Manh (zelf
behorende tot een minderheid) de
kop ingedrukt. Maar ook in het
noordwesten zijn de inheemse
volken bedreigd door de bouw van
een stuwdam.*

PROTEST IN DE CENTRALE HOUGLANDEN

Begin februari 2001 werden de Centrale Hooglanden – en met hen de politieke klasse in Hanoi – opgeschrikt door ernstige onlusten. Enkele duizenden betogers vroegen de teruggave van hun voorvaderlijk land, godsdienstvrijheid en zelfbeschikkingsrecht. De aanleiding voor deze onrust was de aanhouding en foltering op 30 januari van twee Montagnard christenen, die ook mensenrechtenverdedigers zouden zijn van de Montagnard Foundation. Daarop kwamen naar schatting 6000 Jarai en Rhade betogers vanuit alle richtingen af op Pleiku om er een vreedzaam protest te houden. Hetzelfde gebeurde in Dak Lak. Daarmee was het vuur in de pan geslagen. De zware onderdrukking van de etnische opstand kon de waarheid niet verhelen. De regio werd afgesloten voor alle buitenstaanders terwijl de Vietnamese overheid troepenversterkingen naar het gebied stuurde.

De diepere oorzaak van de etnische onrust is de verslechterende economische situatie en het demografisch probleem. Gezien de snelle bevolkingsgroei sinds de Vietnamese eenmaking in 1975, nam de centrale regering in Hanoi het initiatief om laagland Vietnamezen uit de grote steden en de overbevolkte vlaktes te hervestigen in de Centrale Hooglanden. Een regeringsbesluit om traditionele bosgronden te ont-eigenen en aan de etnisch Vietnamese kolonisten te geven om er koffieplantages op te richten was de dieperliggende oorzaak van de onrust. De inheemse bevolking beschouwt deze nieuwkomers als indringers en een bedreiging voor hun traditionele culturen en hun overleving. Zij worden steeds hoger de bergen ingedreven waar de dagelijkse strijd om te overleven alsmaar zwaarder wordt. De rellen van begin februari waren dan ook ongetwijfeld een gevolg van de frustra-

ties van de bergbewoners die eindelijk een breekpunt hadden bereikt.

Alleen al in en rond Dak Lak nam het koffieareaal de voor-bije tien jaar met meer dan 300% toe tot 260.000 hectare. Sinds Vietnam zich op de koffiemarkt stortte is het land in enkele jaren tijd uitgegroeid tot de tweede grootste producent van Robusta, hoofdzakelijk gebruikt voor oploskoffie, ter wereld. Mede omwille van het overaanbod van de Vietnamese koffie stortten de wereldprijzen van de koffie in, wat tot inkomens-verlies en economische terugval leidde in de koffieproducerende gebieden, waaronder de Centrale Hooglanden van Vietnam. Geruchten dat er nog eens 100.000 laagland of Kinh Vietnamezen in de berggebieden zouden worden hervestigd zorgden voor nog meer spanningen met de uitbarstingen van februari 2001 tot gevolg.

De toenemende druk van de Vietnamese overheid op de vrijheid van godsdienst maakt de zaak alleen maar erger. De centrale overheid wantrouwt alles wat ze niet kan controleren en dat is ongetwijfeld het geval met de etnische minderheden, die zich in groten getale tot een protestants evangelisme bekeerden. Omwille van het verbod op de bouw van kerken houden ze hun erediensten in zogenaamde "huiskerken" die bij wet verboden zijn. De vernieling van deze huiskerken door de Vietnamese autoriteiten is een belangrijk element van onrust.

De Vietnamese overheid nam deze onlusten zeer ernstig, mede omwille van het tijdstip waarop ze gebeurden. Het negende partijcongres stond voor de deur waar een nieuwe leider voor de volgende vijf jaar moest worden gekozen. Na het succesvolle bezoek van toenmalig Amerikaans president Clinton aan Vietnam eind 2000 kwam de normalisering van de handelsrelaties tussen Amerika en Vietnam erg nabij. De Vietnamese regering aarzelde dan ook niet om "buitenlandse invloeden" (lees: FULRO) te beschuldigen van het

aanstoken tot de opstand in de Centrale Hooglanden. Dat het de centrale regering erg hoog zat bewees de rechtsuitspraak op 26 september 2001, toen 14 etnische Jarai en Rhade na een proces van slechts een dag tot zware straffen werden veroordeeld voor hun vermeend aandeel in de rellen van februari. Zowel Human Rights Watch als Amnesty International zijn van oordeel dat de beklaagden een eerlijk proces werd ontzegd.

Na de rellen vluchtten een duizendtal etnische bergbewoners naar het buurland Cambodja. Vietnam eist hun uitlevering. Human Rights Watch heeft hier tegen gewaarschuwd omdat volgens de mensenrechtenorganisatie de vervolging van de etnische minderheden in de Centrale Hooglanden nog steeds aan de gang is. Van de 167 Montagnards die op 28 december aan Vietnam werden overgedragen door Cambodja zijn de vrouwen en kinderen naar hun dorpen teruggekeerd, maar de mannen blijven vermist.

Op 21 januari 2002 spraken de Vietnamese en de Cambodjaanse regering met het VN Hoog Com-

missariaat voor Vluchtelingen in Phnom Penh een plan af voor de terugkeer naar Vietnam van de zowat 1000 Montagnards die zich sinds de onlusten van vorig jaar in Cambodja bevinden. Sommigen hebben er ook politiek asiel aangevraagd. Human Rights Watch is bezorgd over het lot van deze vluchtelingen omdat er in de overeenkomst nergens sprake is van een vrijwillige terugkeer en van het recht op asiel. Vietnam blijft ook nauwlettend toezien op elk bezoek van de UNHCR aan de Centrale Hooglanden om de situatie ter plekke te evalueren. Volgens de Vietnamese regering zijn de Montagnard vluchtelingen "illegale migranten" die het land zonder toestemming hebben verlaten. Ook aan mensenrechtenorganisaties zoals Amnesty International en Human Rights Watch wordt officieel de toegang tot Vietnam ontzegd.

Bronnen: Human Rights Watch, Amnesty International, Jan Nielen (Cordaid)

VIËTNAM MONTAGNARDS: SPEELBAL VAN KOUDE OORLOG

Beloften van autonomie

Van meet af aan erkende de Communistische Partij van Indochina (CPI), de voorloper van de huidige Arbeiderspartij van Viet Nam, het zelfbeschikkingsrecht van alle nationaliteiten in Indochina. Het eerste nationaal congres van de CPI in 1935 verklaarde: "Het Congres erkent het recht van de minderheidsvolken op zelfbeschikking zoals het aangekondigd is in het actieprogramma van de partij van 1932 met de volledige goedkeuring van de Communistische Internationale. Het herinnert alle filialen van de partij aan de noodzaak om aan de Vietnamese wer-

kende massa's en de minderheidsnationaliteiten ("nationalités minoritaires") de betekenis van het belangrijke ordewoord zelfbeschikking uit te leggen en deze van een hechte eenheid met het oog op het bevechten van het imperialisme. De Communistische Partij erkent van alle nationaliteiten het recht op een volledige vrijheid. Ze spreekt zich uit tegen ieder koloniaal systeem, iedere vorm van onderdrukking en directe of indirecte uitbuiting van een nationaliteit door een andere. Na de omverwerping van het imperialistisch juk in Indochina, zal iedere nationaliteit het recht hebben op zelfbeschikking, an-

ders gezegd, zij zal naar eigen keuze kunnen kiezen tussen aansluiten bij de Unie van Indochinese Sovjet Republieken en het uitroepen van een zelfstandige staat. De Sovjetregering van arbeiders, boeren en soldaten van Indochina zal op geen enkele manier hierin tussenkomen en problemen scheppen. De broederlijke eenheid moet berusten op het principe van revolutionaire eerlijkheid, wat erop neer komt dat alle nationaliteiten vrij zijn zich aan te sluiten bij de Unie van Sovjet Republieken of er zich uit terug te trekken en dat de grootste nationaliteiten niet hun wil mogen opleggen aan de andere in deze keuze."

In 1946 erkende de Franse koloniale overheid als deel van haar strategie tegen het onafhankelijkheidsstreven van de Kinh de politieke autonomie van de Degar over vijf "Montagnard provincies" op het Centrale Hoogland. Het gebied kreeg de naam "Pays Montagnard du Sud Indochinois" (P.M.S.I.). In 1952 schafte de Vietnamese keizer Bao Dai deze politieke autonomie af. De Degar mochten wel hun culturele autonomie met onderwijs in de eigen taal behouden. Ook hun landrechten bleven erkend evenals hun eigen rechtspraak.

De Montagnards in de Republiek Viet Nam

Na de Franse nederlaag tegen de Viet Minh in 1954 wezen de Akkoorden van Genève van 1954 de vroegere PMSI toe aan de Republiek Viet Nam (RVN), het zogenaamde Zuid Viet Nam. In 1955 werd Ngo Dinh Diem verkozen tot eerste president van de RVN.

Hij verklaarde de Degar, de Cham, de Khmer en de Chinezen op het territorium van de RVN tot "etnische minderheden" en startte met een assimilatiebeleid. Het onderwijs in andere talen dan het Vietnaams werd verboden, het rechtssysteem van de Degar werd niet langer erkend, de landrechten werden opgeheven, Degar wapens

werden aangeslagen, etc. Diem beschuldigde de Degar ervan te sympathiseren met de Vietnamese communisten (Viet Cong). Tussen 1957 en 1960 bracht Diem met financiële steun van de VS 189.545

hoofdzakelijk Vietnamese vluchtelingen van de Democratische Republiek Viet Nam (DRVN) naar het Centrale Hoogland, waar ze gevestigd werden in 126 zogenaamde "Land Development Centers". Vanaf 1957 werd het vruchtbare land systematisch in beslag genomen door deze Vietnamese kolonisten, zelfs met de oogsten

van de Degar erop. Bossen die jachtgebieden waren van de Degar, moesten plaats ruimen voor koffie- of katoenplantages. Degar klaagden aan dat vrouwen verkracht werden, dat mensen vermoord werden

en anderen spoorloos verdwenen, dat zelfs hun huisdieren en huisraad gestolen werd door de Vietnamezen. De autoriteiten antwoordden op deze klachten dat ze "door de Fransen beïnvloed waren". Daarop organiseerden jongeren van de Rhadé en de Jaraï zich in de BAJARAKA beweging genoemd naar de Bahnar, Jaraï, Rhadé en Kaho volken. De organisatie werd opgericht in de provincie Daklak. Er werden protestbrieven gestuurd naar de regering van de RVN, de Verenigde Naties en ambassades. Toen de autoriteiten het bestaan van deze organisatie ontdekten, deporteerden ze de verantwoordelijken naar de provincie Pleiku. Hier sloten Degar van andere volken zich bij de organisatie aan. Y-Bham Enuol werd

verkozen tot voorzitter van BAJARAKA. Een betoging voor het herstel van de autonomie van het Centrale Hoogland werd op 15 september 1958 hardhandig opgebroken en Y-B'ham Enuol en andere leiders werden gearresteerd en naar de gevangenis in Hué gestuurd.

Opstand van FULRO

Na de val van Diem op 2 november 1963, overtuigde de VS het nieuwe regime van Generaal Nguyen Khanh ervan om de BAJARAKA leiders vrij te laten. Dit gebeurde op 12 februari 1964. Y-Bih Alio vervoegde het FNL. Nog datzelfde jaar werd het Front de Libération des Hauts Plateaux Montagnards (FLHPM) opgericht. Op 20 september 1964 brak een algemene opstand uit in het Centrale Hoogland. Het FLHPM beschikte over zowat 3000 van de 10.000 goed-bewapende Degar strijders in vijf US Army Special Forces kampen. Er werd opgerukt naar Ban Mé Thuot, de hoofdstad van de provincie Daklak, gebied van de Rhadé. Tijdens de opstand werd een coalitie gevormd met het Front de Libération Champa (FLC) van de Cham en het Front de Libération de Kampuchéa Krom (FLKK) van de Khmer. Deze coalitie kreeg de naam «Front Unifié de Libération des Races Opprimées» (FULRO). Y-B'ham Enuol werd voorzitter. De eisen van de opstand waren: 1) een Degar vertegenwoordiger in de regering van de RVN; 2) directe militaire en economische hulp van de VS; 3) eigen Degar officieren om bevel te voeren over Degar troepen; 4) enkel Degar als provinciegouverneurs en districtschefs in het Centrale Hoogland; 5) het recht om naar het buitenland te reizen; 6) het recht van de bewoners van de strategische dorpen om deze te verlaten om hun velden te bewerken en 7) het vertrek van alle Vietnamezen uit het Centrale Hoogland en teruggave van de tribale gronden.

De opstand werd echter afgeremd en ten slotte ongedaan gemaakt door "bemiddeling" van VS militairen van de Special Forces. Y-B'ham

Enuol trok zich met verscheidene duizenden strijders terug in Cambodja. Kort na de opstand werden er gesprekken gevoerd met de regering van de RVN. Als gevolg hiervan kregen de Degar volken de belofte dat ze hun eigen vertegenwoordigers in het parlement zouden mogen kiezen, functies zouden krijgen in de lokale en centrale administratie, dat hun traditionele rechtspraak zou erkend worden, dat er scholen zouden gebouwd worden voor de Degar en dat hun landrechten erkend zouden worden. Er was geen sprake van autonomie of het ongedaan maken van de kolonisatie. De regering van Generaal Khanh kwam op 21 februari 1965 ten val door een staatsgreep en de beloften bleken loos. In maart 1965 nam het FULRO in Phnom Penh deel aan de "Conferentie van de Volken van Indochina" waar het de algemene veroordeling van het "VS imperialisme" onderschreef en zich bereid verklaarde om de "gemeenschappelijke actie van de volken van Indochina" te ondersteunen. Generaal Nguyen Cao Ky, die op 19 juni 1965 eerste minister van de RVN werd, vroeg de VS daarop vlakaf of ze de RVN steunden met het Centrale Hoogland inbegrepen, of ze de "Montagnards" steunden tegen de rest van Viet Nam. Begin augustus 1965 brak er een nieuwe opstand uit in de streek van Ban Mé Thuot en op 18 december 1965 in Quang Duc, Darlac

en Phu Bon. Dezelfde dag nog werd de opstand neergeslagen en werden vier leiders publiekelijk geëxecuteerd in de US Army Special Forces basis van Pleiku.

Onderhandelingen met FULRO

In 1966 begon het regime van Generaal Nguyen Cao Ky onder VS druk de beloften aan de Degar uit te voeren. In februari 1966 werd er een Speciaal Commissariaat voor Hooglander Aangelegenheden opgericht. Er kwam ook een Ministerie van Etnische Minderheden met Paul Nur aan het hoofd. Van dan af begonnen FULRO strijders onderhandelingen te voeren over hun terugkeer. De nieuwe grondwet van 1 april 1967 voorzag op een totaal van 137 zetels in het parlement van de RVN zes zetels voor Degar, zes voor Khmer, twee voor Cham en twee voor vertegenwoordigers van bergvolken die de DRVN waren ontvlucht. Er werden effectief zes Degar, waaronder een lid van het FULRO, verkozen in het Parlement van de RVN. President Nguyen Van Thieu tekende op 29 augustus 1967 een wet die de landrechten van de Degar erkende, onder het zogenaamde "Statut particulier". In juli 1968 werd Y-B'ham Enuol, die al die tijd in Cambodja was gebleven, door de regering van de RVN uitgenodigd voor onderhandelingen. Zijn eisen waren onveranderd: autonomie voor het Centrale Hoogland met

hijzelf als Algemeen Commissaris, Degar eenheden onder Degar bevel, het recht van de Degar om direct buitenlandse hulp te ontvangen en een aparte vertegenwoordiging van de Degar in alle internationale conferenties over de toekomst van Viet Nam.

Op 12 december 1968 werd een akkoord bereikt. De Degar konden hun eigen politieke partij oprichten, hun eigen vlag voeren zoals andere politieke partijen en de terugkerende FULRO soldaten zouden georganiseerd worden in regionale eenheden met Degar bevelhebbers. In januari 1969 keerden 1300 FULRO strijders met hun families vanuit Cambodja terug naar de RVN, echter zonder Y-B'ham Enuol. Het FULRO werd ontbonden en omgevormd tot de "Ethnic Minorities Solidarity Movement". Voorzitter werd Y Bling. In 1969 claimde de EMSM 65.000 betalende leden in het Centrale Hoogland.

Viet Cong

Dit alles betekent niet dat er geen Degar sympathiseerden met of streden aan de kant van de Viet Cong. Reeds in de jaren 1946-47 stuurde de CPI kaders naar het Centrale Hoogland om het vertrouwen van de Degar te winnen en hen te organiseren voor de strijd tegen de Fransen. Na de onafhankelijkheid in 1954 bleven deze kaders op post met het oog op het organiseren van het verzet tegen de RVN en de VS. Deze communistische kaders waren zeer belangrijk in het organiseren van het eerste verzet tegen de repressie door het regime van Diem en later tegen de concentratie van Degar in de strategische dorpen.

De DRVN richtte inmiddels twee autonome gebieden op. De Auto-

nome Zone Thai Meo kam in 1955 in het noordwesten tot stand met ongeveer een half miljoen inwoners behorende tot 25 verschillende etnische groepen waaronder als talrijkste de Tay en de Hmong. De Autonome Zone Vietbac kwam er in 1956 in het noordoosten, bewoond door zo'n 1,5 miljoen mensen behorende tot 14 etnische groepen waarvan de Tay en de Nung de talrijkste zijn. De nieuwe grondwet van de DRVN van 1960 bepaalde in artikel 3: "De Democratische Republiek Viet Nam is een ééngemaakt land samengesteld uit verschillende nationaliteiten. De nationaliteiten die leven op het grondgebied van Viet Nam zijn gelijk in rechten en plichten. De Staat dient de eenheid onder hen te bewaren en te ontwikkelen. Iedere daad van misprijzen, onderdrukking en zaaien van nationale verdeeldheid is formeel verboden. De nationaliteiten hebben het recht hun gebruiken en gewoonten te bewaren en te vernieuwen, hun

respectievelijke talen en schriften te gebruiken en hun nationale cultuur te bewaren. In de gebieden waar de nationale minderheden geconcentreerd leven mogen zij autonome zones stichten. De autonome zones zijn integraal onderdeel van de Democratische Republiek Vietnam waarvan ze onlosmakelijk zijn. De Staat doet zijn best om de minderheidsvolken te helpen het algemeen niveau op vlak van economie en cultuur op de kortst mogelijke tijd in te halen." In vergelijking met het programma van de CPI is er geen sprake meer van zelfbeschikking en zeker niet van onafhankelijkheid.

Op 20 december 1960 werd het "Nationaal Front voor de Bevrijding van Zuid Viet Nam" (FNL) opgericht. Naast drie politieke partijen, een reeks massa-organisaties, enkele religieuze organisaties en het "Bevrijdingsleger" maakte hier ook de "Algemene Beweging voor de Autonomie van

de Tay Nguyen” deel van uit. “Tay Nguyen” is de Kinh aanduiding van het Centrale Hoogland en betekent “Hoogland van het Westen”. Y-Dut Ramayo, een Rhadé, was voorzitter van deze organisa-

van het Nationale Bevrijdingsfront van Zuid Viet Nam: de solidariteitsbanden tussen alle nationaliteiten aanhalen in het kader van het Vietnamese vaderland, om te strijden tegen de politiek van terreur,

schikking zoals bekend uit het klassiek marxisme-leninisme heeft het FNL nooit erkend m.b.t. de “nationale minderheden”. Steeds meer Degar werden lid van het FNL of werkten ermee samen door informatieverstrekking, de overdracht van door Amerikanen uitgedeelde wapens etc. Waar de bevolking niet spontaan haar steun verleende aan het FNL drong het zich op. Een Degar die uit zijn dorp gevlucht was getuigde hierover: “Als de Viet Cong de eerste keer kwam, deden ze allerlei beloften, zeggende dat de revolutie autonomie zal brengen voor hen die haar steunen. De volgende keer namen ze dingen mee. Geleidelijk aan namen ze al het gevogelte, de eieren, en de zakken met rijst die aan de mensen behoorden. Ze controleerden zelfs de dorpsbewoners. Ze eisten jongeren op, gebruikten dorpsbewoners als koelies voor hun bevoorrading. De rest werd gedwongen zich in de jungle te vestigen, stokken te scherpen, holen te graven, “revolutionaire” velden aan te leggen om voedsel te kweken. Dit was de oorzaak van het lijden en het scheiden van families. Ze gaven eerst suiker, dan rode pepers aan de mensen.” Vaak waren gemeenschappen en zelfs families politiek verdeeld over beide kampen wat tot veel pijnlijke situaties leidde. Een deel van de FULRO strijders liep over naar het FNL. Op het ogenblik van het Têt offensief begin februari 1968 bestonden volgens het FNL voltallige eenheden van het Bevrijdingsleger in het Centrale Hoogland uit Degar ingedeeld in compagnieën per etnische groep. Y-Blih Alio was commandant van de FNL troepen en de reguliere RVN troepen in de provincie Daklak. De executie van een zestal Amerikaanse missiona-

tie en een van de vijf ondervoorzitters van het FNL. Rechom Brieu, een Jaraï, was secretaris-generaal van deze organisatie en lid van het Centraal Comité van het FNL. De houding van het FNL tegenover de Degar was al even dubbelzinnig als die van de VS. In zijn oprichtingsverklaring stelde het FNL in zijn tienpuntenprogramma: “het realiseren van de gelijkheid tussen de geslachten, garanderen van de gelijkheid tussen de nationaliteiten en realiseren van het recht op autonomie van de nationale minderheden”. De verklaring van het eerste congres van het FNL gehouden in het voorjaar 1962 luidt echter: “Met betrekking tot de nationale minderheden herbevestigt het Congres de politiek

misprizen en verdeeldheid die toegepast wordt door het Amerikaanse imperialisme en zijn agenten met betrekking tot de nationale minderheden. Het Nationaal Bevrijdingsfront van Zuid Viet Nam stelt de realisatie van de gelijkheid tussen alle nationaliteiten van Zuid Viet Nam voorop op politiek, economisch, cultureel en sociaal vlak. Het stelt ook het respect voor en het behoud van de cultuur, de kunst, de geloofsovertuigingen, de gewoonten en gebruiken evenals de ontwikkeling van de goede tradities (“des belles traditions”) van alle nationaliteiten van het land voorop.” Hier was dus niet meer nadrukkelijk sprake van het recht op autonomie, maar van “politieke gelijkheid”. Het recht op zelfbe-

rissen in Ban Mé Thuot bij het Têt offensief duidt erop dat hun aanwezigheid allerminst op prijs werd gesteld door minstens een deel van de Degar. Anderzijds werden in de jaren '60 een aantal missionarissen van de protestantse "The Christian and Missionary Alliance" ervan verdacht nauwe banden te hebben met het FULRO.

Strategische dorpen

Een grote rol speelde de deportatie van Degar gemeenschappen naar de "strategische dorpen" onder controle van de US Army Special Forces. Dit kaderde in het Plan Staley-Taylor uitgedacht door de CIA om te verhinderen dat de bevolking nog langer zou blootgesteld worden aan de FNL propaganda of dat ze nog steun zou verlenen aan het FNL. Vooral het Centrale Hoogland had een strategisch uiterst belangrijke ligging van waaruit zowat heel Indochina gecontroleerd kon worden. Daarom besliste de VS om van het Centrale Hoogland zijn belangrijkste strategische steunpunt te maken. Vanaf eind 1961 werden steeds meer dorpen systematisch ontruimd en ondergebracht in "strategische dorpen" geconcentreerd rond de basissen van de US Army Special Forces waar de CIDG gelegerd werden. Zo werden de bepalingen van de Akkoorden van Genève van 1954 die nieuwe militaire basissen in de RVN verboden, omzeild. In het begin van de jaren '60 lagen deze kampen nog in het Centrale Hoogland zelf maar naarmate er meer beschietingen en luchtbombardementen waren op grote delen van het Centrale Hoogland en in een later stadium ook ontbladeringsmiddelen werden ingezet, verhuisden ze steeds meer naar de laaglanden. In de

laagvlakte van de Mekong delta stonden de Degar bloot aan het voor hen onbekende waarvan ze veel last hadden. Bovendien mochten ze in de meeste gevallen deze "strategische dorpen" niet verlaten omdat de US Army Special Forces hen niet vertrouwden, of omdat als ze trouw waren aan de Amerikanen bloot stonden aan aanvallen van het FNL. Voor de bewaking van de strategische dorpen deden de US Army Special Forces een beroep op de CIDG die ze omkaderden. Er werd voor gezorgd dat de leden van de CIDG van een andere etnische groep waren dan de bevolking die ze moesten bewaken. Er was voortdurend voedsel tekort in deze "strategische dorpen", waar Degar voor hun bevoorrading afhankelijk waren van de Amerikanen en de Vietnamezen, die hen ook nog uitbuitten. Soms braken de bewoners van zo'n strategisch dorp uit en vluchtten ze het woud in. Tijdens het Têt offensief kwamen Degar massaal in opstand in de strategische dorpen en vluchtten met tienduizenden terug naar het Centrale Hoogland.

Eengemaakt Viet Nam

In maart 1975 lanceerden het Noord Vietnamese leger en het FNL hun eindoffensief in het Centrale Hoogland. De troepen van de RVN trokken zich in paniek terug waarbij ze Degar dorpen plunderden, vrouwen verkrachtten en burgers vermoordden. Op 4 april 1975 beloofden vertegenwoordigers van het US State Department dat ze een Degar guerrilla zouden steunen tegen de Noord Vietnamese troepen in het Centrale Hoogland. Ongeveer 10.000 Degar, de meeste uit het FULRO, bleken hiertoe bereid. De beloofde hulp kwam er echter nooit. Na de machtsovername concentreerde de Socialistische Republiek Viet Nam (SRVN) haartroepen op het Centrale Hoogland. Op het hoofd van FULRO strijders werd een premie van 400 USD in goud gezet. Direct na de machtsovername werden in het Centrale Hoogland alle kerken, zowel protestantse als katholieke met de bijbehorende scholen, ziekenhuizen, weeshuizen, etc. gesloten. In 1976 verklaarde de Vice-Minister van Cultuur van de SRVN:

“Het is noodzakelijk om alle verouderde gebruiken uit te roeien terwijl we geleidelijk de nieuwe cultuur brengen naar ieder van de etnische minderheden.” Tegen 1977 leed het FULRO zware verliezen, de munitie was schaars, het voedsel raakte op. Talrijke Degar werden opgepakt en/of vermoord op beschuldiging van sympathie voor het FULRO, familieleden van FULRO strijders werden in groten getale naar de heropvoedingskampen gestuurd. De leiding van het FULRO besliste daarop om de basiskampen terug te trekken naar

scheiden en werden de vrouwen en kinderen gevangen genomen door de Rode Khmer. Ze werden gebruikt als lokaas om de mannen te vangen. De mannen werden dan ingezet als dragers en levende schilden voor de troepen van de SRVN. De vrouwen werden gebruikt voor seks en de ouderen als levende mijnenvegers. Kinderen werden gedood zonder meer. De Rode Khmer hebben geprobeerd om het FULRO in te zetten tegen de SRVN maar dat is niet gelukt. Wel zijn ze erin geslaagd een groot aantal FULRO strijders te vangen

gevangen genomen. Hun families begonnen, geëscorteerd door Rode Khmer, de lange tocht over land “om hun mannen te vervoe-gen”.

In 1986 werden in een vluchtelingenkamp in Thailand 212 Degar ontdekt. Door bemiddeling van Vietnam veteranen werden ze naar de VS gebracht waar ze in november 1986 aankwamen en gevestigd werden in Noord-Carolina. Eind 1992 trokken de waarschijnlijk laatste vierhonderd FULRO strijders zich terug in een kamp en een vijftal dorpjes in de Mondolkiri provincie in Cambodja. Daar werden ze in de zomer opgemerkt door de UN Transitional Authority for Cambodia (UNTAC). Terug na bemiddeling van Vietnam veteranen werden ze overgebracht naar Noord-Carolina.

Sedert 1992 bestaat het “Orderly Departure Program” (ODP), waardoor enkele duizenden Degar ervoor kozen het Centrale Hoogland te verlaten voor de VS. Hiervoor moeten ze naar verluidt grote omkoopsommen betalen aan ambtenaren van de SRVN. Er zijn ook klachten dat als een Degar familie Ho Chi Minh stad bereikt, de man gedwongen wordt om een Vietnamese vrouwenkinderen mee te nemen en zijn eigen gezin achter te laten. De identiteitspapieren worden vervalst en eens aangekomen in de VS verdwijnen de valse echtgenote en kinderen met Vietnamese namen die in de VS wonen en hen opwachten.

In januari en maart 1999 werden tweeduizend Degar vluchtelingen uit een UNHCR vluchtelingenkamp in Thailand gerepatriëerd naar de provincies Mondolkiri en Ratanakiri in Cambodja waar ze in zeer moeilijke omstandigheden overleven.

Cambodja. De operatie zou twee jaar duren. Naar schatting tienduizend Degar bejaarden, vrouwen en kinderen trokken in groepjes van vijftig door Cambodja naar Thailand. FULRO basiskampen werden opgezet in de Mondolkiri provincie in Cambodja. Een groot deel van de Degar burgers die naar Thailand vluchtten kwamen om door hongersnood of ziekte of sneuvelen in de frontlinies tussen de troepen van de SRVN en de Rode Khmer. Grote groepen vrouwen en kinderen werden voorafgegaan door de mannen als verkenner. In de frontlinies raakten ze soms ge-

in 1977. Verkleed als US Army Special Forces maakten ze contact met FULRO strijders in de grensplaats Duc Co om hen wijs te maken dat Y-B'ham Enuol hen opgedragen had om naar Phom Phen te gaan waar steun van de VS wachtte. De Rode Khmer hadden Y-B'ham Enuol en zijn medewerkers in 1975 geëxecuteerd maar daar was in het Centrale Hoogland niemand van op de hoogte. Met twee militaire helikopters werden ettelijke ladingen FULRO strijders vanuit Duc Co naar Cambodja gebracht. Als ze uit de helikopters kwamen werden ze ontwapend en